

УДК 338.483.11 (477.44)

Гудзевич А.В., Демець Р.О.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Реалії та перспективи розвитку туристично-рекреаційної сфери у Вінницькій області

У статті зроблено аналіз сучасного регіонального стану функціонування туризму у Вінницькій області та організаційно-економічного механізму відносин, які визначають перспективи його збалансованого розвитку. Ідентифіковано об'єкти, які завдяки своїй пізнаваності й привабливості набули рис популярності та певної туристської спеціалізації. У цільових перевагах домінують об'єкти, які відкривають нові можливості перед споживачами в організації туристичних подорожей: розважально-відпочинкового, культурно-пізнавального (екскурсійного, історико-культурного), релігійно-паломницького, спортивно-оздоровчого та екзотичного й екстремального спрямувань. З метою активізації туристсько-рекреаційної діяльності у Вінницькій області функціонує і вдосконалюється система державної підтримки, яка на практиці виражається у вигляді системи взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих один одного документів. Задля промоції Вінницької області як туристично привабливого регіону розроблено низку нормативно-методичних документів. Запропоновано організаційно-економічний механізм формування, функціонування та розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу регіону. Висвітлено ознаки, структура та концептуальні положення цього механізму.

Ключові слова: туристично-рекреаційна сфера, Вінницька область, туристсько-рекреаційна діяльність, структура організаційно-методичного механізму.

Gudzewic A.V., Demets R.O. Realities and prospects of development of tourism in Vinnytsk region.

The article analyzes the current regional situation of tourism functioning in the Vinnytsia region and the organizational and economic mechanism of relations that determine the prospects for its balanced development. It was established that the basis for the formation of a powerful tourist-recreational complex of Vinnytsia region is the tourist-recreational resources possessing the properties of uniqueness, historical and cultural value. Objects have been identified that, due to their familiarity and attractiveness, have gained popularity and specific tourist specialization. Objectives are dominated by objects that open up new opportunities for consumers in organizing tourist trips for recreational, cultural and cognitive (sightseeing, historical and cultural), religious-pilgrimage, sports and recreational, and exotic and extreme destinations. A good example of attracting new resources to the tourist process is gastronomic tourism, as a kind of exotic, one of the newest types of recreation in the oblast, as well as in Ukraine as a whole. In order to intensify tourism and recreation activity in the Vinnytsia region, the system of state support is functioning and improved, which in practice is expressed as a system of interconnected and mutually complementary documents. Regulatory and methodological documents for the development of tourism activities include the «Strategy of balanced regional development of the Vinnytsia region for the period until 2020», where tourism is considered as one of the areas of economic development in the region and a number of territorial programs, among which: «The program of development of tourism for 2016-2020», «The Program for the Development of Culture ... for 2018-2022»), aimed at promoting the Vinnytsia region as a tourist attraction region. The organizational and economic mechanism of formation, functioning and development of recreational and tourist potential of the region is proposed. The signs, structure and conceptual provisions of this mechanism are highlighted.

Key words: tourist-recreational sphere, Vinnitsa region, tourist and recreational activity, structure of organizational-methodical mechanism.

Наявність проблеми. Упродовж останніх десятиліть однією з основних тенденцій світової та вітчизняної економіки є інтенсивний розвиток туристично-рекреаційної сфери [8]. На відміну від адміністративних областей (Закарпатська, Львівська), де туризм є однією з провідних і найбільш динамічно розвиваючих галузей економіки, внесок туризму в розвиток національної економіки України Вінницькою областю (Вінниччиною) залишається поки несуттєвим [5, 10]. Проте його роль в економіці регіону продовжує збільшуватися. Визнання туризму органами

влади одним із пріоритетних напрямів економіки Вінницької області [9] ставить завдання розвитку нових видів туризму та необхідності планування туристської діяльності на всіх її рівнях (обласному, районному, окремого населеного пункту).

Значення активізації туризму області визначається не стільки якістю каталізатора соціально-економічного розвитку через вплив на такі ключові сфери економіки, як агропромисловий комплекс, транспорт і зв'язок, будівництво та інші, і навіть не можливістю збільшення темпів зростання ВВП, а створенням умов для збереження і відновлення здоров'я нації, покращення демографічної ситуації в регіоні, зменшення рівня захворюваності та збільшення тривалості життя. Назріла необхідність вироблення чіткої стратегії розвитку туристичної галузі, яка передбачає можливі сценарії розвитку, формування переліку пріоритетів і заходів по їх реалізації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження теоретичних і прикладних проблем розвитку туризму та моделювання можливих зусиль із брендингу конкретних територій присвячено велику кількість робіт. Зокрема, пошуком підходів, принципів і методів оцінювання природних умов, природних комплексів і їх використання з туристською метою займалися М.Г. Божко, М.П. Варламова, А.Г. Ісаченко, Н.М. Забеліна, В.Б. Нефедова, В.П. Чижова та ін.

Серед робіт в області оцінки окремих компонентів туристично-рекреаційного потенціалу слід зазначити дослідження Н.В. Бучацької, О.В. Калашникової, А.А. Мінца, М.М. Назарова, Д.А. Постникова, та ін.

Питання соціально-економічної оцінки туристично-рекреаційних ресурсів і туристського потенціалу регіонів лежать у площині праць В.І. Азара, М.М. Амірханова, О.О. Бейдика, О.П. Бідного, І.В. Зоріна, В.А. Квартальнова, В.Ф. Кифяка, А. Ковальчика, М.П. Крачила, О.О. Любіцевої, А.Г. Мезенцева, Н.С. Мироненко, Л. Мітчела, Д.В. Ніколаєнка, А.А. Самойленка, І.В. Смаля, А.І. Тарасова.

По Вінницькій області питання аналізу природних умов регіону для цілей туризму та рекреації, вивчення пам'яток природи, розробці туристичних маршрутів і схем туристично-рекреаційного районування, дослідженню проблем рекреаційного природокористування висвітлювались у працях В.М. Воловика, А.В. Гудзевича, Г.І. Денисика, Б.Г. Денисика, І.В. Левицької, В.Є. Любченка, Л.М. Кирилюка, А.Г. Кізюн, Н.В. Корж, Г.В. Чернової, В.П. Феєр та ін. дослідників.

Разом з тим, багато актуальних проблем, пов'язані з дослідженням туристично-рекреаційної сфери Вінницької області, зокрема функціонуванням та перспективами розвитку на найближчі десятиріччя, залишаються невирішеними.

Метою публікації є аналіз сучасного регіонального стану функціонування туризму на Вінниччині та організаційно-економічного механізму відносин, які визначають перспективи його збалансованого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Вінницька область володіє значними природними рекреаційними (табл. 1) та історико-культурними й соціально-економічними ресурсами, що може виступати базою для формування потужного туристично-рекреаційного комплексу [1-4].

Останнім часом туристична діяльність Вінницької області набула певної спеціалізації (табл. 1). Окремі з об'єктів набули слави і стали популярними (табл. 1). Серед них є щойно зафіксовані за цією ознакою, тоді як більшість із наведених у табл. 1 утримують це лідерство упродовж тривалого часу [2]. Цікаво, що упродовж останніх років повернув своє положення екстремальний вид туризму, пов'язаний із сплавом на човнах, а також з'явився новий специфічний вид туризму – екзотичний.

Таблиця 1

Найпопулярніші об'єкти (2017–2019 рр.)

№ з/п	Об'єкти	Види туризму
1.	Фонтан «Roshen», комплекс відпочинку «Гостевія», тюбінговий парк розваг Dream Park.	Розважально-відпочинковий
2.	Національний музей – садиба М.І. Пирогова	Культурно-пізнавальний (екскурсійний, історико-культурний)
3.	Подільський зоопарк ВОКСЛП «Віноблагроліс»	
4.	Державний історико-культурний заповідник «Буша»	
5.	Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму, філія Вінницького обласного краєзнавчого музею на території колишньої ставки «Вервольф» (сmt. Стрижавка Вінницького району)	
6.	Немирівське скіфське городище	
7.	Палац Потоцьких (пам'ятка архітектури XVIII ст., м. Тульчин)	Релігійно-паломницький
8.	Лядівський Свято-Усікновенський скельний чоловічий монастир (с. Лядова Могиливі – Подільського району)	
9.	Йосафатова долина (Шаргородський район)	
10.	Хресна дорога в околицях м. Шаргород	Лікувально-оздоровчий
11.	м. Хмільник	
12.	м. Немирів	Спортивний
13.	Урочище «Городище» (м. Вінниця)	
14.	Південний Буг (місця сплаву)	
15.	Ліс с. Козлівка Шаргородського району	
16.	Аеродром «Калинівка» (м. Калинівка)	екзотичний
17.	Заклади харчування (ресторани «Флібустьєр», «Старий Замок» та ін.) м. Вінниці та околиць	
18.	р. Південний Буг на відтинках: Тиврів – Никифорівці – Брацлав – Сокілець – Райгород.	екстремальний

Туристичними організаціями області, за підтримки управління культури і туризму облдержадміністрації, з метою розвитку внутрішнього та в'їзного туризму розроблено 41 туристично-екскурсійний маршрут: 21 – автобусний, 7 – водних, 6 – пішохідних, 6 – велосипедних та 1 лижний [9].

Крім того, для популяризації внутрішнього та в'їзного туризму, суб'єкти туристичної діяльності пропонують тематичні маршрути по місцях історичного минулого нашого краю: «Симфонія Подільських палаців», «Духовна спадщина народу», «Місцями бойової слави», «Музика і Вінниччина», «Літературна Вінниччина».

Варто підкреслити, що туристів також приваблюють фестивалі (табл. 2), пленери та симпозіуми Вінниччини. На основі гастрономічних фестивалів, які стали популярними в останні роки, активно розвиваються екзотичні види туризму. Впровадження регіонального проекту «Гастрогід Вінниччина», в рамках Програми розвитку туризму області, передбачає включення до туристичних маршрутів закладів харчування та виробництва специфічних ї, разом з тим, типових традиційних для регіону харчових продуктів.

Новим туристичним явищем для Вінниччини стало проведення у місті Бар Міжнародного яблучного фестивалю-ярмарку «APLLE BAR» щорічно, починаючи з 2017 року. У свою чергу, врахування особливостей розвитку агропромислового розвитку регіону, зокрема того, що Тиврівський, Барський, Жмеринський та Мурованокуріловецький райони виробляють майже 51% яблук України спонукало

Таблиця 2

Фестивальна діяльність на Вінниччині

№ з/п	Назва фестивалю	Вид фестивалю	Рівень фестивалю	Місце проведення і початок проведення (рік)
1.	VINNYTSIA JAZZFEST	джазовий	міжнародний	м. Вінниця, 1996
2.	«Музика в монастирських мурах»	органний	міжнародний	м. Вінниця, 1999
3.	Чайковського та фон Мекк	класичної музики	міжнародний	Вінниця-Браїлів, 2003
4.	«Міфогенез»	ленд арт мистецтва	міжнародний	м. Немирів, 2006
5.	«Живий вогонь»	етнофестиваль	міжнародний	м. Хмільник, 2009
6.	Vinnytsia Adolphe Sax Festival	саксафонний	міжнародний	м. Вінниця, 2014
7.	«Українська витинанка»	народного мистецтва	міжнародний	м. Могилев-Подільський, 2016
8.	«Вино і голубці»	народної творчості, гастрономічний	міжнародний	м. Ямпіль, 2017
9.	Operafest Tulchyn	оперної музики	міжнародний	м. Тульчин, 2017
10.	АВІАФЕСТ «Крила Дністра»	повітря плавання	міжнародний	с. Лядова Могилів-Подільського р-ну, 2017
11.	Air Гоголь Fest	мультидисциплінарний	міжнародний	м. Вінниця, 2018
12.	«Дністровські передзвони»	мистецький	міжнародний	с. Оксанівка Ямпільського р-ну, 2018
13.	«Острів Європа»	літературний	міжнародний	м. Вінниця, 2018
14.	«Мамина піч»	музичний етнофестиваль родинної пісні	Всеукраїнський	с. Канава Тиврівського р-ну, 2006
15.	«Батозька битва»	мистецький	Всеукраїнський	с. Четвертинівка Тростянецького р-ну, 2017
16.	«Vinnytsia Food Fest»	гастрономічний	Всеукраїнський	м. Вінниця, 2018
17.	«Мамину сорочку пригорну до серця»	мистецький	обласний	с. Клембівці Ямпільського р-ну, 1999
18.	«Калинові мости»	етнофестиваль	Всеукраїнський (обласний до 2018)	м. Тульчин, 2016

до розробки туристичного маршруту «Яблуневий шлях». Маршрут буде складатись з 12-ти різних об'єктів в історичних місцях району від Бару до Северинівки, що значно розширить туристичні можливості цієї частини Вінницької області.

«Яблуневий шлях» планують відкрити завдяки коштам ЄС у 2020-му році. Окрім важливої туристської місії фестиваль, як і туристичний маршрут, сприятимуть розвитку аграрної сфери, розвитку міжнародних культурних, економічних, торгівельних зв'язків.

На перспективне бачення розвитку туризму в регіоні орієнтує низка

нещодавно прийнятих документів. Так, комплекс цілей, завдань і заходів в області розвитку туризму в довгостроковій перспективі розкривається «Стратегією збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року» та відповідними програмами (рис.). Зокрема, у «Стратегії збалансованого регіонального розвитку....» туризм розглядається як один з пріоритетних напрямів розвитку економіки області [9]. Цей стратегічний пріоритет сформульований таким чином: «розвиток туризму як галузі, що здійснює вплив на розвиток багатьох секторів економіки області, збереження і використання її культурно-історичного й природного потенціалу та включає:

- розвиток м. Хмільника (розвиток рекреаційних ресурсів радонових вод через формування Хмільника, як місто-курорт);
- розвиток курортно-лікувального бізнесу на базі лікувальних вод Придністер'я (Садковецький, Бронницький);
- розвиток екологічного та сільського туризму;
- розвиток туристичних маршрутів по історичних місцях Вінниччини;
- розширення інфраструктури для організації туристичних маршрутів;
- створення нових підприємств індустрії розваг;
- формування рекреаційної мережі для задоволення потреби в новій рекреації;
- розбудова культурно-мистецького простору та збереження культурної спадщини;
- здійснення комплексу заходів щодо збереження пам'яток історико-архітектурної спадщини: збереження, поповнення та дослідження музейних колекцій, проведення охоронних археологічних досліджень у зонах видобутку корисних копалин, природних та техногенних катастроф, заохочення комерційного використання пам'яток історико-архітектурної спадщини.

Цікаво, що у рамках Стратегії збалансованого регіонального розвитку перспективні напрямки туризму може бути представлені у вигляді реалізації низки регіональних мегапроектів (рис. 1). Одним із них є «Гостинне Поділля». Система заходів, представлених в рамках цього мегапроекту, направлена на підвищення конкурентоздатності туристського комплексу, і за рахунок його всієї економіки Вінницької області, а також припускає створення умов для найбільш раціонального і повного використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Головна стратегічна мета розвитку туристичної галузі на Вінниччині – це формування конкурентоздатного бізнесу в туристичному секторі і підвищення іміджу Вінниччини як рекреаційної території. Саме задля її реалізації у 2017 році в області розроблено «Програму розвитку туризму у Вінницькій області на 2017–2020 роки» [6], яка затверджена рішенням сесії обласної ради. Також, спільно з компанією Google в рамках реалізації програми цифрового перетворення Вінницької області було організовано і проведено літню школу «Цифрові інструменти та можливості», розміщено в додатках Google інформацію про туристичні об'єкти регіону та створено туристичний сайт: discover.vn.ua. Водночас, у тому ж 2017 році Департаментом міжнародного співробітництва та регіонального розвитку облдержадміністрації організовано та проведено круглий стіл щодо розвитку гастрономічного туризму у Вінницькій області та презентовано проект «Гастрогід Вінниччини».

З метою збереження кращих традицій народного мистецтва, ремесел, самобутності української нації, створення позитивного іміджу та туристичної привабливості Вінницької області в міжнародному співтоваристві «Програмою

Рис. 1. Схема складових організаційно-методичних засад розвитку туризму у Вінницькій області

розвитку культури Вінницької області на 2018-2022 роки» [7] передбачено основні завдання:

- формування новітнього культурного простору для розвитку народної творчості та аматорського мистецтва;
- створення садиб-ремесел на базі закладів культури об'єднаних територіальних громад;
- впровадження інтерактивних форм культурно-мистецьких проєктів, як одного із засобів розвитку традиційного народного мистецтва та автентичної культури;
- розвиток центру методично-дослідницької роботи та створення реєстру елементів нематеріальної культурної спадщини народного мистецтва Вінниччини;
- організація фольклорно-етнографічних експедицій за участю широкого кола науковців;
- формування іміджу закладів культури клубного типу, як центрів підтримки народної творчості та майстрів народного мистецтва;
- створення музею народної культури та постійно діючої виставки «Народні витоки Поділля».

У «Програмі...» значну увагу приділено формуванню контенту креативної культури, яка є важливою частиною економіки і має переваги для розвитку національної економіки:

- створення об'єктів з високою доданою вартістю за рахунок використання культурного ресурсу;
- сприяння формуванню спеціалізованих ринків в межах України та створенню нових робочих місць;
- створення умов для збільшення пізнаваності національних брендів;
- сприяння розвитку туристичного бізнесу шляхом розробки подійового культурного продукту.

Серед основних завдань (рис. 1) і здійснення відповідних заходів у напрямку співпраці з ЮНЕСКО та внесення до нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО: музичного бренду України «Щедрик» (обробка Миколи Леонтовича, початок XX ст., Вінницька область); традиційного орнаментального розпису бубнівської кераміки (Традиційне ремесло Подільського регіону XIX ст.); історико-культурного заповідника «Буша»; створення пілотних регіональних культурних маршрутів: «Музичне Поділля» – шляхами Миколи Леонтовича; «Смачне Поділля» – особливості регіональної кулінарії; «Оперне Поділля».

Своєрідною ілюстрацією концепції туристичної пропозиції регіону стала участь наприкінці березня 2019 року в Києві у Міжнародному Виставковому Центрі в роботі ювілейної 25-ї міжнародної туристичної виставки UITT & UITM, де Вінниця та Вінницька область чи не вперше були представлені повноцінно та великим стендом. На тлі 22 країн-учасниць (Болгарії, Греції, Грузії, Єгипту, Ізраїлю, Індії, Італії, Іспанії, Китаю, Кіпру, Куби, Мальти, Марокко, Словаччини, США, Туреччини, Тунісу, України, Шрі-Ланки та інших) Вінниччину презентували як край, багатий природними та соціально-економічними туристсько-рекреаційними ресурсами.

До цього в квітні 2018 року офіційна делегація області прийняла участь у ювілейній X міжнародній виставці сільського та активного туризму AGROTRAVEL&ACTIVE LIFE (м. Кельце), яка проходила у другому за величиною виставковому центрі Республіки Польща – Targi Kielce (Сьвентокшиське

воеводство). Важливо, що під час заходу було налагоджено партнерські зв'язки між туроператорами Вінниччини та представниками міжнародних компаній.

Задля **всебічного** розвитку внутрішнього і міжнародного туризму обласного центру, а також для провадження екскурсійної діяльності і розбудови матеріально-технічної бази туристичної сфери з **2 січня 2019 року розпочав свою діяльність новий структурний підрозділ Вінницької міської ради – департамент маркетингу та туризму**. Серед завдань департаменту – сприяння підвищенню якості та розширенню асортименту послуг в індустрії гостинності, створення та покращення унікальної туристичної пропозиції міста.

Висновки. Вінниччина має усі передумови, необхідні для успішного забезпечення збалансованого розвитку туристично-рекреаційної сфери, а саме: природна та культурна спадщина, потенційна довіра у населення. Проводиться відповідна робота із створення нових туристичних маршрутів, зокрема розважально-відпочинкового, культурно-пізнавального (екскурсійного, історико-культурного), релігійно-паломницького, спортивно-оздоровчого та екзотичного й екстремального спрямувань.

Основним завданням в розвитку туристичної галузі Вінниччини ми вбачаємо у створенні та розвитку матеріально-технічної бази, сучасної інфраструктури й комунікацій туризму, ефективного використання природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалу, етнографічних особливостей. А це можливо зробити лише за умови належного фінансування галузі шляхом залучення інвестицій. На це орієнтують організаційно-правові кроки («Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року», «Програма розвитку туризму ... на 2016-2020 роки», «Програма розвитку культури ... на 2018-2022 роки»), розроблені задля промоції Вінниччини як туристично привабливого регіону.

Незважаючи на деякі напрацювання в розроблені стратегічних напрямів розвитку туристично-рекреаційної діяльності, в регіоні відсутні: бачення планомірного розвитку внутрішніх туристично-рекреаційних систем, орієнтованих на всі верстви населення, які б реалізували тотальне поліпшення духовного і фізичного стану населення регіону та його гостей; стратегія розвитку туризму з розробкою економічно обґрунтованих планів їх реалізації на довгострокову перспективу; Це має стати одним із завдань подальших наукових пошуків.

Не менш важливим у справі формування туристичного бренду області є забезпечення координації зусиль державної влади, органів місцевого управління та громадських і підприємницьких структур. Наразі існує необхідність запровадження механізмів виміру відповідності реальної діяльності органів влади й зацікавлених структур суспільним очікуванням, як і детальний аналіз загальною загрозою і обмежень, що негативно позначаються на розвиток туризму в регіоні.

1. Гудзевич А.В. Рекреаційно-туристичний потенціал Південно-Східного Поділля / А.В. Гудзевич // Туристично-краєзнавчі дослідження. Вип. 2. – К.: Кармаліта, 1999. – С. 237-240.
2. Гудзевич А.В. Регіональні аспекти туристсько-рекреаційного природокористування / А.В. Гудзевич, В.Є. Любченко, Б.Г. Денисик // Наукові записки ВДПУ. – Серія: Географія. – Вип. 30. – №1-2. – Вінниця, 2018. – С. 43-51.
3. Гудзевич А.В. Вінниччина: цифри та факти : навчальний посібник/ А.В. Гудзевич, В.Є. Любченко, І.М. Война. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2018. – 320 с.
4. Денисик Г.І. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г.І. Денисик, В.М. Воловик. – Вінниця: Едельвейс К, 2009. – 206 с.
5. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України : навч. пос. / О.О.Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К: Альтерпрес, 2007. – 369 с.

6. Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2017-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vin.gov.ua/images/ekonomika/Program_cult17-20.pdf.
7. Програма розвитку культури Вінницької області на 2018-2022 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vincult.gov.ua/wpcontent/uploads/2017/11/>.
8. Севастьянов Д.В. Страноведение и международный туризм : учебник для академического бакалавриата / Д.В. Севастьянов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2019. – 327 с.
1. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 року (нова редакція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com/search?ei=vx-qXOf5GsnmrgSrmluwBQ&q>.
9. Стратегія регіонального розвитку туризму : монографія / І.В. Левицька, Н.В. Корж, А.Г. Кізюн, Н.В. Онищук. – 2013. – 192 с.
1. Hudzevych A.V. Rekreatsiyno-turystychnyy potentsial Pivdenno-Skhidnoho Podillya / A.V. Hudzevych // Turystychno-krayeznavchi doslidzhennya. Vyp. 2. – K.: Karmalita, 1999. – S. 237-240.
2. Hudzevych A.V. Rehional'ni aspekty turyst'sko-rekreatsiynoho pryrodokorystuvannya / A.V. Hudzevych, V.YE. Lyubchenko, B.H. Denysyk // Naukovi zapysky VDPUs. – Seriya: Neohrafiya. – Vyp. 30. – №1-2. – Vinnytsya, 2018. – S. 43-51.
3. Hudzevych A.V. Vinnychchyna: tsyfry ta fakty : navchal'nyy posibnyk/ A.V. Hudzevych, V.YE. Lyubchenko, I.M. Voyna. – Vinnytsya: PP Balyuk I.B., 2018. – 320 s.
4. Denysyk H.I. Rekreatsiyni landshafty Podillya / H.I. Denysyk, V.M. Volovyk. – Vinnytsya: Edel'veys K, 2009. – 206 s.
5. Lyubitseva O.O. Turystychni resursy Ukrainy : navch. pos. / O.O.Lyubitseva, YE.V. Pankova, V.I. Stafiychuk. – K: Al'terpres, 2007. – 369 s.
6. Prohrama rozvytku turyzmu u Vinnyts'kiy oblasti na 2017-2020 roky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.vin.gov.ua/images/ekonomika/Program_cult17-20.pdf.
7. Prohrama rozvytku kul'tury Vinnyts'koyi oblasti na 2018-2022 roky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vincult.gov.ua/wpcontent/uploads/2017/11/>.
8. Sevast'yanov D.V. Stranovedenye y mezhdunarodnyy turizm : uchebnyk dlya akademicheskoho bakalavriata / D.V. Sevast'yanov. – 2-e yzd., pererab. y dop. – Moskva : Yzdatel'stvo Yurayt, 2019. – 327 s.
1. Stratehiya zbalansovanoho rehional'noho rozvytku Vinnyts'koyi oblasti na period do 2020 roku (nova redaktsiya) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.google.com/search?ei=vx-qXOf5GsnmrgSrmluwBQ&q>.
9. Stratehiya rehional'noho rozvytku turyzmu : monohrafiya / I.V. Levyts'ka, N.V. Korzh, A.H. Kizyun, N.V. Onyshchuk. – 2013. – 192 s.

Подано до редакції 27.01.2019

Рецензент – доктор географічних наук Г.І. Денисик